

VILHELMAS KALINSKIS

Vilhelmas Kalinskis (1747 III 6, Varšuva–1789 I 20, Vilnius) – kunigas, pamokslininkas, įdomaus dienoraščio ir reikšmingų pamokslų autorius. Trumpai pasimokęs kažkurioje jėzuitų kolegijoje, 1762 m. gegužės 12 d. jis įstojo į Kunigų misionierių kongregaciją Varšuvoje, o 1765 m. kovo 7 d. davė vienuolio įžadus. Filosofiją ir teologiją jis studijavo Varšuvos Šv. Kryžiaus seminarijoje. Tuo laiku tai buvo svarbus edukacinis centras. Jame studijavo Ignotas Jokūbas Masalskis (1726 VII 30 ar 1729 VII 22–1794 VI 28), Ignacas Krasickis (1735 II 3–1801 III 14), Tomas Husaževskis (1732 XII 13–1807 XII 13), Mykolas Pranciškus Karpavičius (1744 X 4–1803 XI 5) ir kiti asmenys, Stanislovo Augusto laikais vadovavę intelektualiniam Abiejų Tautų Respublikos gyvenimui. Šiandien visi jie priskiriami prie vadinamojo katalikiškojo švietimo kūrėjų. Kai kurie iš jų ilgus metus išlaikė ryšį su Vilniumi ir Lietuvos Didžiąja Kunigaikštija.

1772 m. Kalinskis buvo įšventintas į kunigus, buvo paskirtas profesoriumi ir dvejus metus dėstė Šv. Kryžiaus diecezinėje seminarijoje Varšuvoje. 1774 m. jis buvo paskirtas eiti Bažnyčios istorijos profesoriaus pareigas diecezinėje seminarijoje prie Šv. Ignoto bažnyčios, persikėlė į Vilnių ir čia, Lietuvoje, darbavosi iki mirties. Reikia pridurti, kad minėtą seminariją tvarkyti vyskupas Masalskis buvo pavedęs kunigams misionieriams.

Jaunas profesorius pradėjo pedagogo darbą nuo *Kalbos, pasakytos pradedant mokslą vyriausioje Vilniaus vyskupijos seminarijoje (Mowa przy rozpoczęciu nauki miana w Seminarium generalnym diec. Wil.)*. Šiame tekste, publikuotame 1775 m., jis pateikė savo darbo apmatų bei jo programą. Visą laiką Kalinskis palaikė ryšius su vyskupu Masalskiu, tapo vienu iš patikimiausių jo bendradarbių ir jo švietėjiška dvasia Lietuvoje planuotos atlikti Katalikų Bažnyčios reformos vykdytojų. Kalinskis buvo asmeninis Masalskio patarėjas švietimo klausimais. Palieptas vadovo, su Tomu Husaževskiu jis pradėjo reformuoti minėtą vyskupijos seminariją.

Šv. Ignoto bažnyčioje Kalinskis sakė pamokslus, pelniusius didelį amžininkų pripažinimą – evangelinis mokymas juose tinkamai derėjo su aktualiomis visuomeninėmis bei pilietinėmis problemomis. 1776 m. Didžiosios Kunigaikštijos sostinėje išėjo *Misionierių kongregacijos kunigo Vilhelmo Kalinskio pamokslas apie krašto papročių laužymą (Kazanie x. Gwillelma Kalińskiego Congr. Miss. o zepsuciu kratowych obyczajów)*. Teologinis moralinis aiškinimas čia buvo pasitelktas, siekiant išryškinti aktualius klausimus, apimančius asmeninę ir luominę atsakomybę už valstybės ir visuomenės padėtį.

Tuo metu Kalinskis dar ėjo prosinodinio egzaminuotojo ir knygų cenzoriaus pareigas. Vyskupas Masalskis pasiūlė jam klebono vietą, tačiau Kalinskis nenorėjo palikti Misionierių kongregacijos ir šios tarnybos atsisakė. Tada ordinaras jam suteikė pelningą altariją* Šilėnuose, o 1781 m. – Radvilų parapijinės bažnyčios altariją Zieteloje.

* Altarija – kunigo altaristo, nebegalinčio dirbti pastoracinio darbo ir gyvenančio „iš altoriaus“, t. y. iš tikinčiųjų aukų už religinius patarnavimus, namai, ūkis. (Red.)

1775 m. gruodžio 25 d. enciklika *Inscrutabile* popiežius Pijus VI paskelbė didįjį Visuotinį jubiliejų Katalikų Bažnyčioje. Jubiliejumi siekta pragaištingai epochos įtakai priešinti Evangelijos mokymą, taip pat skleisti tikėjimą ir tikrąją atgailą. Jubiliejaus iškilmės 1776 m. Vilniaus vyskupijoje pasižymėjo ypatingu pobūdžiu. Vyskupo Masalskio iniciatyva bažnytinė problematika buvo papildyta pasaulietinėmis temomis, o sakyklos panaudotos fiziokratizmo idėjoms skleisti. Šios antroje XVIII a. pusėje madingos filosofinės-ekonominės srovės šalininkai žemdirbystę laikė vieninteliu liaudies gerovės šaltiniu. Vyskupas buvo fiziokratizmo žinovas ir aktyvus jo propaguotojas. „Maloningoji vasara“ Lietuvoje turėjo tapti „išganingu laiku“ pasitaisymui, atsivertimui, gerumui, maldai, mąstymui apie gyvenimą ir ne tik krikščioniškųjų, bet taip pat pilietinių pareigų vykdymui. Temas pamokslams parinkti Vilniaus ordinaras patikėjo Kalinskiui, o jubiliejinę knygą rengė kitas misionierius – Husaževskis. Iš Vilniuje per pusmetį pasakytų šimto trisdešimties pamokslų daugiau kaip trisdešimtyje buvo aptariami socialiniai ir ekonominiai klausimai. Pamokslus Kunigaikštijos sostinėje sakė penkiasdešimt du kunigai kone iš visų vienuolijų, tačiau tik dviejų – Mykolo Pranciškaus Karpavičiaus ir Vilhelmo Kalinskio – tekstai buvo išspausdinti. Verta paminėti, kad abu šie pamokslininkai Stanislovo Augusto laikų Lietuvoje buvo vieni iš geriausių oratorių, nors tyrėjai iki šiol daugiau dėmesio skyrė Karpavičiui, o ne Kalinskiui. Atrodo, kad nepelnytai. Karpavičius populiarumą pelnė įgimtu kalbėtojo talentu. Kalinskis buvo ne mažiau talentingas, bet turėjo vieną trūkumą – silpną balsą. Todėl tarp amžininkų vyravo nuomonė, kad Karpavičiaus reikia klausytis, o Kalinskį – skaityti. Mat pastarojo kūryba pasižyminti minties gilumu ir precizija, išbaigta kompozicija ir aiškiu bei puikiu stiliumi.

Tais pačiais 1776 m. Vilniuje išspausdintame ir vyskupui Masalskiui dedikuotame rinkinyje *1776 m. didžiojo Jubiliejaus metu pasakyti pamokslai (Kazania miane podczas wielkiego Jubileuszu roku 1776)* įdėti aštuoni Vilhelmo Kalinskio tekstai. Jie sudaro integralią jo turtingos visuomeninių ir politinių temų kūrybos dalį. Juose autorius pasisako tuo laiku populiarios žmogaus ir visuomenės filosofijos, kurią pripažino vyskupijos vadovybė, klausimais. Kalinskio pamokslas fiziokratizmo temomis yra nuoseklus ir logiškas, jame matyti autoriaus gebėjimas sudėtingus ekonominius klausimus aptarti be nereikalingų nuorodų į profesinę literatūrą (tuo pasižymėjo Mykolas Karpavičius, dažnai linkdavęs „skolintis“ iš kitų). Pavyzdžiui, trečiame pamoksle „Apie visuomeninę meilę“ („O miłości społecznej“) Kalinskis postuluoja fiziokratų mokymą apie susitarimą ir abipusius dvaro ir kaimo įsipareigojimus, išsaugant patrimoninį pono rūpinimąsi valstiečiais. Ketvirtame, pavadintame „Apie pastangas apšviesti nuosavą protą“ („O staraniu się o oświecenie rozumu własnego“) pamokslininkas pasisako už pavaldinių „švietimą“, arba tokią valstiečių edukaciją, kuri turėjo atnešti jiems naudos ir atitikti jų poreikius bei padėti. Tai buvo teiginiai, išplaukę iš tuometinių švietimo projektų. Fiziokratizmo įtaka taip pat juntama kunigo žodžiuose apie žemdirbio veiklos viršenybę lyginant su amatininko darbu, taip pat tvirtinime, kad valstybės galias lemia ne teritorija, o teisingi įstatymai ir išmintinga ekonomika. Autoriaus teigimu, visiems gyventojams privalu rūpintis šalies nepriklausomybės stiprinimu ir eksporto pirmenybe prieš importą. Jubiliejiniai pamokslai vėliau buvo pakartotinai leidžiami: jie įtraukti į Kalinskio pamokslų rinktinę, išspausdintą 1791 m., ir vėlesnius, jau XIX a., šios rūšies leidinius. Beje, jie buvo pridėti netgi prie Mykolo Karpavičiaus *Pamokslų ir kitų veikalų (Kazania i inne dzieła)* šeštojo tomo, publikuoto 1813 m. Varšuvoje.

Kitam kaimo tematikos pamokslų tipui priklauso trys kalbos valstiečiams, Kalinskio pasakytos LDK referendoriaus Povilo Bžostovskio (1739 III 30–1827 XI 17) valdose, Merkinėje–Paulavoje, 1779 m. birželį ir spalį ir 1780 m. gegužę. Bžostovskis priklausė tiems Lietuvos švietėjams, kurie, pasirinkę reformų kelią ir

perėję prie činšo* bei Naujųjų laikų patrimoninės** įstatymdavystės, stengėsi individualiomis, nuo valstybės nepriklausančiomis ūkinėmis ir teisinėmis iniciatyvomis gerinti valstietijos padėtį, siekdami tuo pačiu padidinti pajamas ir modernizuoti nuosavas valdas.

Paulavos valstiečiams sakyti Kalinskio pamokslai yra parapinio-proginio pobūdžio. Skirtingai nei intelektualesnės 1776 m. jubiliejinės iškalbos pavyzdžiai, pastarieji skiriami valstiečiams, o ne Vilniaus elitui. Todėl pats dėstymas, apimantis valstietijos luomo pareigas, juose derinamas prie kaimo žmonių mentaliteto ir žinių. Pamokslai buvo išspausdinti, kai tik nuskambėjo iš sakyklos, *Kalbų žemdirbiams (Mowy do rolników)* pavadinimu. Paskui jie buvo perspausdinti minėtame XVIII a. pabaigos bei vėlesniuose rinkiniuose. Be to, jų fragmentų galima surasti spausdintuose kitų Stanislovo Augusto epochos dvasininkų pamoksluose. Tai liudija, kad jie laikyti pavyzdiniais ir kad jais noriai naudotasi parapiniam pamokslavimui. Mat jie pasižymi prieinamu aiškiu pagrindinių moralinių nuostatų bei prievolių išdėstymu, o įtikinimo būdas ir argumentacija pritaikyta intelektualiams kaimo žmonių gebėjimams. Beje, Kalinskiui iš klausyklos teko raminti augantį Paulavos valstiečių, apsunkintų, jų nuomone, pernelyg didelių prievolių ponui, nepasitenkinimą. Todėl šiuos pamokslus jis sakė geraširdiško pašnekėsio tonu, kartais pasitelkdamas charakteringą švelnų tėvišką priminimą. Kūrinių kalba – paprasta; atsižvelgęs į tai, kad etinių normų rinkinys valstiečiui turi praktinę išraišką, autorius nesinaudoja čia sunkiomis abstrakčiomis sąvokomis.

Birželio 29 d. per Bžostovskio vardines pasakytame pamoksle „Apie valstiečių luomo džiaugsmus“ („O pociechach stanu rolniczego“) Kalinskis aprašė kaimo žmones laimės, nekaltumo ir skaistybės kategorijomis, o darbą laukuose apibūdino kaip tiesiausią kelią į amžinąjį džiaugsmą. Kunigo žodžiais, kur kas sunkesnis likimas laukias aukštesniųjų luomų atstovų, nes jie velką valdžios naštą ir visą jos atsakomybę. Spalio 28 d. pamokslas buvo pagyrimas Povilui Bžostovskiui – idealiam pavaldinių tėvui, valstiečių mokytojui ir draugui. Jis žemdirbiams suteikęs laisvę, paremtą abipusiu susitarimu dėl pareigos ir priklausomybės, tačiau išsaugodamas neišvengiamą kaimiečių priežiūrą, kaip ir buvo numatyta savininko suteiktose ir nuostatuose išdėstytose teisėse. Gegužės 5 d. pamokslas „Apie naudą iš mokslų žemdirbiams“ („O pożytkach z nauk dla rolników“) skirtas supažindinti su edukacine programa, tinkama valstiečių luomui. Ji apima rašymą, skaitymą, skaičiavimą ir žemės ūkio pagrindų tvarkymą. Tai buvo luomo praktinio švietimo modelis, atitikęs valstybinės Edukacinės komisijos nurodymus. Šiuose trijuose minėtuose pamoksluose Kalinskis dvaro ir kaimo bendruomenės santykius apibūdina geranoriško patriarchališkumo kategorijomis.

Svarbią Kalinskio kūrybos dalį sudaro pamokslai, skirti švietimo bei auklėjimo klausimams ir sakyti paprašius kunigams pijorams jų vadovaujamoje Vilniaus kilmingųjų kolegijoje. Religinė edukacinė iškalba sudaro ypatingą proginio pamokslavimo formą. Jo turinys apima teisingai suprantamo auklėjimo ir mokymo dalykus, kuriems pavyzdžių ieškota Evangelijų tekstuose, antikinės ir nacionalinės literatūros kūriniuose. 1776–1779 m. išspausdintų pamokslų tematika sukasi apie tikrą, arba visuomeniškai, pilietiškai bei religiškai naudingą, edukaciją ir jaunimo auklėjimą. Ji apima tikrųjų vertybių ir tinkamo elgesio problemas žmogaus santykio su Dievu ir visuomene požiūriu. Pamokslininkas čia pateikia puikiai suprantamo kilmingumo šūkius, o juos neperskiriamai susieja su dorybe ir nauda. Jis kalba apie darbo kaip asmenybe lavinančios veiklos būtinybę ir reikšmę, pasisako apie jaunų žmonių prievoles, jis

* Činšas – feodalinė žemės renta pinigais arba natūra. (Red.)

** Patrimoninis – paveldimas tėvo linija. (Red.)

nepamiršta aptarti, kokią reikšmę šalyje turi gera teisėtvara ir jos paisymas, o taip pat kokia didelė asmenų, vykdančių atsakingas visuomenines pareigas, atsakomybė.

Apie Kalinskio domėjimąsi pradinukų mokymu kalba 1780 m. Vilniuje pasirodęs jo *Gamtos istorijos pradžiamokslis vaikams (Początki historii naturalnej dla dzieci)*.

Edukacinės komisijos sprendimu ir jam palankaus vyskupo Masalskio neabejotinai rėmimu Kalinskis 1782 m. buvo paskirtas Lietuvos Vyriausiosios mokyklos Vilniuje profesoriumi. Pagal galiojusią tvarką pareigų gavimas universitete pagreitino teologijos daktaro laipsnio suteikimą. Kalinskiui buvo patikėtos dvi katedros: Moralinės teologijos ir Bažnyčios istorijos. 1783 m. gruodžio pradžioje, dalyvaujant Žemaičių vyskupui sufraganui Juozapui Lopacinskiui (1751 III 10–1803 IV 2 2), Kalinskis pasakė inauguracinę kalbą. Jo akademinės viešos paskaitos pelnė klausytojų pripažinimą. Jos buvo gerai parengtos, aiškios, dėstomos puikiu stiliumi. Paskaitų fragmentai buvo paskelbti iš rankraščių XIX a. trečiajame dešimtmetyje.

Be to, esama dar trijų išspausdintų Kalinskio pamokslų, pasakytų per žymiųjų Lietuvos giminių narių laidotuves (Brastos vaivados Mikalojaus Lopacinskio, Minsko vaivadienės Juzefos Pliaterytės-Bužinskienės ir pijoro Mykolo Fronckevičiaus). 1784 m. jis paskelbė pamokslą, kurį pasakė Vilniaus akademinėje bažnyčioje vyskupo ir kankinio šv. Stanislovo šventės proga. Jam taip pat priskiriama *Pamokslas, pasakytas pradedant Gardino seimą 1784 m. spalio 4 d. (Kazanie na początku Sejmu Grodzieńskiego roku 1784 mca Paźd. 4 dnia miane)*, priskirto kunigui Nikodemui Puzinai, autorystė. Abu pamokslai: šis, Seime pasakytasis, ir kitas, paskelbtas gegužės 8 d. Stanislovo Augusto Poniatovskio vardadienio proga, yra karaliui palankios bažnytinės iškalbos pavyzdžiai.

Vilhelmas Kalinskis taip pat rašė dienoraštį. Pastarasis buvo surastas beveik po dviejų amžių ir 1968 m. paskelbtas Łukasz (Lukašo) Kurdybachos. Tai – ypač įdomus epochos dokumentas, teikiantis svarbių žinių apie autorių, apie akademinės bendruomenės ir Vilniaus politinio elito gyvenimą.

Kalinskis mirė 1789 m. sausio 20 d., vienu nuomone, nuo karštligės, kitų, nuo šiltinės. Šis žymus Vilniaus pamokslininkas ir Stanislovo Augusto epochos pedagogas paliko gausų vertingą kūrybinį palikimą, raiškiai paženklinantį Apšvietos ir dar raiškiau tą epochą paženklinusį.

LITERATŪRA

WILHELM KALIŃSKI, *Dziennik, 1787–1788*, opracował Łukasz Kurdybacha, (*Archiwum Dziejów Oświaty, t. 4*), Wrocław [i in.]: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich; Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1968.

STANISŁAW JANACZEK, „Kaliński Wilhelm (Gwilhelm)”, in: *Słownik polskich teologów katolickich*, pod redakcją Ks. Hieronima Eug. Wyczawskiego OFM, [t.] 2: *ht*, Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej, 1982, p. 249–251; Magdalena Ślusarska, „„Powinność” i „należytość”: Wzajemne relacje między właścicielami dóbr a społecznością wiejską w świedzie kazań z epoki stanisławowskiej”, in: *Dwór – plebania – rodzina chłopska: Szkice z dziejów wsi polskiej XVII i XVIII wieku*, pod redakcją Magdaleny Ślusarskiej, Warszawa: Wydawnictwo DiG, 1998, p. 86–88, 91–94; eadem, *Paweł Ksawery Brzostowski, (Ludzie niezwyčajni)*, Warszawa: Wydawnictwo DiG; Towarzystwo im. Stanisława ze Skarbimierza, 2000, p. 50–53; Marzena Staszewicz, „Kaliński Wilhelm”, in: *Encyklopedia katolicka*, t. 8: Język–Kino, Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 2000, skilt. 392–393; Kristina Mačiulytė, *Kad Tėvynė gyvuotų...: XVIII amžiaus antrosios pusės Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos proginiai pamokslai*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005, *passim*.

Senosios Lietuvos literatūra, 1253–1795, sudarė Sigitas Narbutas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2011, p. 329–337.